

Nieuws van het Stadsarchief

Aanwinsten

- Archief gemeente Rosmalen, 1970-1995, 157 m
- Collectie DTB Rosmalen, 1649-1810, 0,5 m (overgenomen van het BHIC)
- Archief voetbalvereniging Wilhelmina, 1922-2009, 5,5 m
- Van mevr. v. Rijckevorsel van Kessel-Ingen-Housz een notariële akte van overdracht aan het Neynselgasthuis van een cijns rustend op een huis in de Uilenburg, 1377, 1 charter
- Van dhr. Van Peer 35 ansichtkaarten waarvan het merendeel het carnaval van 1951 betreft (gemaakt door Fotobureau Hanse uit Rotterdam)
- Van mr. L. van Gorkom: foto van het zilveren jubileum van zijn vader, dr. mr. L.J.C. van Gorkom, als leraar geschiedenis aan het gymnasium van Den Bosch, 1935
- DVD Verhalen van oud naar nieuw Deuteren, 50 min (van wijkwinkel Deuteren)
- DVD Bouw doorvaarbare Kruisbroedershekel (van Videoclub Essent Brabant)
- DVD 'Freedom & Friendship' van het laatste bezoek van de bevrijders aan onze stad van 25 tot 30 oktober 2009, met een gefilmd verslag van Harry Zwanenberg; tevens een DVD met vele foto's van dat bezoek van de hand van Henk van Esch en Peter van Gogh
- Van het Haags Gemeentearchief 20 glasnegatieven met beeldmateriaal van De Gruyter, gefotografeerd door W.J. van der Pool

Openingstijden

Het Stadsarchief is gesloten op:

- Maandag 5 april (Pasen);
- Vrijdag 30 april t/m woensdag 5 mei (periode Koninginnedag - Bevrijdingsdag);
- Donderdag 13 en vrijdag 14 mei (Hemelvaart);
- Dinsdag 18 mei (personeelsuitstapje);
- Maandag 24 mei (Pinksteren)

In de komende periode zijn de zaterdagopenstellingen van de studiezaal op 3 april, 8 mei (doorgeschoven!) en 5 juni.

Studiedag

Zoals gebruikelijk organiseert het Stadsarchief ook dit jaar weer een studiedag waarbij belangstellenden in de Bossche geschiedenis kennis kunnen maken met onderzoekers en hun nog lopend historisch onderzoek naar 's-Hertogenbosch. De studiedag vindt plaats op donderdagmiddag 27 mei aanstaande vanaf 13 uur. Sprekers zijn drs. Véronique Roelvink over Muziek in 's-Hertogenbosch in het tweede kwart van de zestiende eeuw, het geval Gheerkin de Hondt; drs. Brecht Deseure over Kroegen en rellen in 's-Hertogenbosch in de vroegmoderne tijd en dr. Rutger de Graaf over Pamfletten en kranten in 's-Hertogenbosch in de negentiende eeuw. Deelname aan deze dag kost 5 euro per persoon (incl. koffie en borrel). Toegang is alleen mogelijk na voorafgaande aanmelding en contante betaling aan de balie van het Stadsarchief. Voor de toegangskaarten geldt natuurlijk: zolang de voorraad strekt!

Op dit moment wordt hard gewerkt aan de zogenoemde **Canon van 's-Hertogenbosch** waarin belangrijke momenten uit de geschiedenis van de stad en haar bewoners

voor het voetlicht worden gebracht. Aan het eind van de studiedag zal dit boekwerk met vele afbeeldingen gepresenteerd worden. Vanzelfsprekend kan de Canon van 's-Hertogenbosch dan ook worden aangeschaft.

Claraklooster

Vorig jaar vertelde Mw. Dr. Denise de Costa op de studiedag van het Stadsarchief over haar onderzoek naar de geschiedenis van het Bossche Claraklooster.

Het onderzoek is inmiddels afgerond en het boeiende boek zal binnenkort verschijnen.

Oproep tot behoud van Bossche bijnamen

In de oude binnenstad en in de eerste stadsuitbreidingen van 's-Hertogenbosch kwamen veel bijnamen voor. Een bijnaam komt alleen in het gesproken woord aan bod, in archieven zijn ze maar sporadisch terug te vinden. Het belang van verzameling, registratie en archivering is erg groot. Een van oudsher rijke traditie dreigt anders voorgoed verloren te gaan. Een oproep tot behoud van de Bossche bijnamen.

's-Hertogenbosch kende binnen en iets buiten de vestingmuren een aantal volksbuurten. Bekend zijn de Tolbrugwijk (de Pijp), Weversplaats/Beurdsestraat, Uilenburg, Diepstraatwijk, Vugter-eind, Lombok, Duliewijk. Vroeger had iedereen in een volksbuurt een bijnaam. Het ontstaan van bijnamen was een heel normaal verschijnsel, het gebeurde vaak geheel onbewust. Er werd ook geen onderscheid gemaakt, zowel mannen als vrouwen kregen er een. Leeftijd speelde geen rol, ook kinderen kregen een bijnaam. Velen konden wel de man of vrouw bij de bijnaam noemen,

J.P.H. Dodemont, bijgenaamd 'D'n Dooje', koopman in hoeden aan de Pensmarkt, met een knecht die de geschoten haas en over zijn schouder de polsstok draagt. Poserend op de Deuterseweg. 'D'n Dooje' was geen suffe man. Zijn bijnaam dankte hij aan zijn werkelijke naam: Dodemont. Kennelijk was 'D'n Dooje' zo populair dat er Ansichtkaarten waarop hij poseert, verkocht werden. De geschreven groet vermeldt 'Dodemont, den algemeen bekenden jager!!!' Overigens is dit de enige bekende foto van de oude Deuterseweg. (Foto van Herman de Ruiter, 1902; ansicht van firma Loretz)

maar wisten in het geheel niet wat de officiële naam was. Met het geven van bijnamen werd geen blad voor de mond genomen; de meeste zijn recht voor z'n raap en vaak treffend gekozen. Bijvoor-

beeld Goeiekoopsmulleke, voor iemand met een blote billengezicht. Of Kaattetaaie, voor een vrouw die moeilijk in de omgang was. Karelkje Tetteretet, die alle woorden met een -t- uitsprak. Tresoorke Truus, die als kind opvallend spaarzaam was.

Allerlei namen

Een bijnaam is een naam die niet bij de Burgerlijke Stand geregistreerd staat. Deze is niet door de ouders of verzorgers bij de geboorte van het kind gegeven, maar op latere leeftijd toebedeeld door mensen in de (nabije) omgeving van de desbetreffende persoon. Het komt ook voor dat een heel gezin of een hele familie een bijnaam heeft. Een bijnaam zegt iets over een bepaalde persoon, die daardoor makkelijker onderscheiden kan worden van naamgenoten. Vroeger werden kinderen met de voornaam veelal naar familieleden vernoemd, de keuze was niet zo groot. Een van de belangrijkste functies van de bijnaam is daarom het duidelijk maken om welke 'Piet' of 'Marie' het gaat. Tegenwoordig kunnen ouders uit veel meer verschillende voornamen kiezen, er bestaan zelfs boekjes met rijen jongens- en meisjesnamen om de keuze te helpen vergemakkelijken.

Overige bijnamen

Behalve personen kregen en krijgen in 's-Hertogenbosch ook gebouwen, straten, wijken, objecten en gebeurtenissen een bijnaam. Van de stad 's-Hertogenbosch zijn meerdere bijnamen bekend: Oeteldonk, de (Onoverwinnelijke) Moerasdraak, Cleyn Rome, Mokum Kaf (uit het Bargoens, de dieventaal). Het zuidelijke stukje van uitbreidingswijk 't Zand werd Lombok genoemd, het noordelijke stukje heette de Vogelwijk, maar kreeg de

bijnaam Siberië of de Sieb. Tal van andere bijnamen voor wijken en buurtjes zijn er nog: het Gekken-ènd (laatste deel van de Hinthamerstraat, vanwege Reinier van Arkel), De Vergulde Armoë (de woningen voor onderofficieren aan de Mayweg), De Pijp (Tolbrugwijk) en Het Konijnenbuurtje (Hugo van der Goesstraat).

Oproep

Met de sanering (meestal sloop, soms restauratie) van de voormalige volkswijken in de periode 1950-1980, is tevens het gebruik van het toekennen en dragen van een bijnaam aan het verdwijnen. Er leven nog steeds generaties Bosschenaren die of zelf een bijnaam hebben of personen kennen die een bijnaam hebben of er ooit een droegen. Over pakweg 20 jaar zijn deze tijdgenoten overleden. Als er de komende tijd geen actie ondernomen wordt om de Bossche bijnamen te bewaren door ze op te schrijven, zullen ze geruisloos in de vergetelheid raken. Daardoor dreigt een uniek stukje Bosch cultureel erfgoed voorgoed verloren te raken. Vandaar deze oproep tot het behoud van Bossche bijnamen. Indien u Bosschenaren kent die een bijnaam hadden of hebben, of als u zelf een bijnaam heeft, of personen kent die wellicht op de hoogte zijn van bijnamen, wordt u verzocht contact op te nemen met de auteur van deze bijdrage. Ook als u kennis hebt van bijnamen voor gebouwen of objecten, die in bepaalde beroepsgroepen werden gebezigd, graag contact opnemen. Voorbeelden: de Burcht van Petit voor het PNEM-gebouw, de Bollen van Wout voor de rioelpomp aan de Citadellaan, of het Gele Monster voor de Gruyterfabriek aan de Orthenstraat en Smalle Haven. Ook als u weet hebt van typisch Bossche uitdrukkingen met daarin

Ook wijken en buurten waren uitverkoren tot het dragen van een bijnaam. De afbeelding uit 1939 laat, vanuit het zuidwesten, de bouw van de brug over de Dieze zien. Rechts de Citadel met kazernes. Links het terrein 'Siberië', bijgenaamd 'de Sieb'. Bij de aanleg van de noord-zuidverbinding, de nieuwe weg naar Utrecht, werd een stuk van 'de Sieb' afgesneden. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

een (bij)naam, zoals 'Spul van de Rul' voor kwaliteit, of 'Volgens de boeken van Krybolder' voor iets waar geen speld tussen te krijgen is: graag contact opnemen. Denk daarbij niet te snel 'die zal hij wel hebben': liever een bijnaam dubbel ontvangen, dan een bijnaam niet gekregen.

Ed Hupkens
 Harmoniepolder 53
 5235 TH 's-Hertogenbosch
 hupkens@home.nl
 (073) 642 31 54
 06 515 545 14

Nieuws van de Boschboom

Grôôt Bosch Dictee

Tot het cultureel erfgoed waarover De Boschboom zich druk maakt, behoort ook het dialect, of liever de stadstaal van Den Bosch. Soms lijkt het wel een verboden taal, want veel mensen mochten of mogen het Bosch 'van thuis' niet spreken. Toch zijn er heel wat lieden die deze taal toch (nog) machtig zijn en die kunnen uren debatteren over wat nou wel of niet echt Bosch is. Dit laatste laat zien dat taal ook 'emosie' is.

De Boschboom geeft die gevoeligheid vanaf 1996 jaarlijks een podium met de organisatie van het *Grôôt Bosch Dictee*. De deelnemers leven zich dan uit op de tekst van een hilarisch verhaal en op een meerkeuzetoets. Na afloop is er altijd gekibbel over de spelling, de uitspraak van de Bossche 'veurlezer' of de instinkers die de auteur nu weer bedacht heeft. Die com-

motie is gepast, want de gezamenlijke moedertaal is een zaak die serieus genomen moet worden. De meeste deelnemers komen bijzonder goed voorbereid aan de start. Natuurlijk niet zonder reden, want de winnaar wacht een 'vètlere medalje' en eeuwige roem. In zekere zin heeft De Boschboom met dit evenement de tijd meegekregen, want inmiddels is de aandacht voor dialecten (inter)nationaal gegroeid. Niet dat daardoor meer mensen Bosch gaan spreken, maar door de koestering van het taaleigen ontwikkelt de Bossche stadstaal zich van stiefkind tot gewaardeerd familielid. Dit jaar zal in de maand april het *Grôôt Bosch Dictee* weer worden gehouden.